

Вольга Папко, *Род Дзяконскіх і іх маёнткі на Брэстчыне ў XIX-XX стст.*, Брэст 2009, 232 с. Наклад 170 асобнікаў.

Апошнім часе расце цікавасць да такой спецыяльнай галіны гісторычнай навукі як генеалогія. У беларускай гісторыяграфіі вядзеца даследаванне радаводаў знакамітых магнацкіх і шляхецкіх сем'яў, якія на працягу стагоддзяў жылі на беларускай зямлі і з'яўляліся неад'емнай часткай яе гісторыі¹. Але любая фундаментальная праца па генеалогіі пачынаецца з цікайнасці да сваіх каранёў. Невыпадкова Вольга Папко, выкладчыца Брэсцкага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта і аўтар рэцэнзаванай манографіі, зацікаўлася гісторыяй гэтага шляхецкага роду, калі вяла генеалагічнае даследаванне сваёй сям'і.

Нават хуткага позірку на спіс выкарыстаных літаратуры і крыніц дастаткова, каб заўважыць, што даследчыцай была праведзена велізарная праца падчас напісання навуковай работы. Найбольш шырока выкарыстаны матэрыялы трох беларускіх архіваў: Нацыянальнага гісторычнага архіва Беларусі ў Мінску, Нацыянальнага гісторычнага архіва Беларусі ў Гродне і Дзяржаўнага архіва Брэсцкай вобласці. У НГАБ у Гродне змяшчаюцца крыніцы па гісторыі роду ў XIX ст.: метрычныя кнігі, шматлікія статыстычныя даныя і апісанні маёнткаў. Аўтар закранае нават матэрыялы следства аб падзеях 1863 г. і распрацоўвае фамільны фонд роду Быхаўцаў, даказваючы, што дакументы з гэтага фонду пасля 80-х гадоў XIX ст. на самай справе змяшчаюць звесткі аб Дзяконскіх. У ДАБВ знаходзяцца дакументы 20-30-х гадоў XX ст., калі Захадняя Беларусь уваходзіла ў склад Польшчы. Таксама В. Папко выкарыстаны спецыяльныя зборы Нацыянальнай бібліятэкі Польшчы, дзе ёю быў выяўлены, між іншым, унікальны рукапіс успамінаў Цэцыліі Цішэўскай з роду Талочка, напісаны ў 1961 г. „Gawęda o tym, co było”.

Гісторыя роду Дзяконскіх не была прадметам спецыяльных даследаванняў ні беларускіх, ні польскіх навукоўцаў. Таму аўтару манографіі давялося літаральна па крупіцах збіраць інфармацыю пра асобных прадстаўнікоў роду з архіўных і апублікованых крыніц, каб скласці агульную мазаіку іх жыццяпісу. Пачынаючы ад фундаментальных прац Рамана Афтаназі па гісторыі шляхецкіх маёнткаў на быльых землях Рэ-

¹ Намаганнямі архівістаў Нацыянальнага гісторычнага архіва Беларусі распачата выданне *Гербоўнік беларускай шляхты*. На сёняшні дзень выдадзена два тамы на літаратуры „А” (2002 г.) і „Б” (2007 г.). Яшчэ раней былі надрукаваны *Малы гербоўнік наваградскай шляхты* (Мінск 1997) і *Малы гербоўнік халопеніцкай шляхты* (аўтар З. Яцкевіч, Мінск 1999). Генеалагічна-геральдычнай тэматыкай актыўна на Беларусі займаюцца Сяргей Рыбчонак, Сяргей Амелька, Аляксей Шаланда, Зміцер Яцкевіч, Уладзіслаў Вяроўкін-Шэллота, Вячаслав Насевіч і іншыя.

чы Паспалітай і гербоўнікаў польскай шляхты Севярына Урускага і канчаючы „Кнігай памяці ахвяр палітычных рэпрэсій Краснайскага краю”. На жаль, па-за ўвагай аўтара засталіся класічныя польскія гербоўнікі аўтарства Каспара Нясецкага і Адама Банецкага, дзе ўтрымліваеца да-волі шмат інфармацыі пра розныя галіны роду Дзяконскіх. Гэта ў сваю чаргу ўзбагаціла б тэкст пра пачаткі і фармаванне дадзенай сям'і. Акрамя таго, пры напісанні гісторыі роду ў XX ст. даследчыцай былі запісаны і выкарыстаны ўспаміны людзей, якія непасрэдна сутыкаліся з Дзяконскімі перад Другой сусветнай вайной 1939 г.

Манаграфія змяшчае шматлікія фотаздымкі прадстаўнікоў роду, іх сядзіб, асоб, якія мелі дачыненне да гісторыі Дзяконскіх ад XIX ст да сучаснасці. У Дадатках прадстаўлены 22 цікавыя архіўныя дакументы з 1854 г. да 1936 г., а таксама выбраных вершаў паэта Альбіна-Міхала Дзяконскага (1892-1840) у перакладзе жабінкаўскага пісьменніка Рыгора Бензярука.

В. Папко выводзіць род Дзяконскіх гербу „Кораб” з Падляшша з вёскі Дзенъконе, што зараз знаходзіцца ў Манецкім павеце. Першыя яго прадстаўнікі былі вядомы яшчэ ў XVI ст. На беларускія землі на Брэстчыну яны перасяліліся ў XIX ст. Такое памежнае становішча і стала вынікам таго, што Дзяконскія пакінулі згадкі пра сябе як у беларускай, так і польскай гісторыі. На працягу ўсяго перыяду XIX-XX стст. аўтар дэталёва даследуе гісторыю ўсіх галін і адгалінаванняў роду Дзяконскіх, ствараючы цэлы шэраг вобразаў вядомых гістарычных постацей. Сярод іх сенатар і дзяржаўны дзеяч Рэчы Паспалітай Антоній Дзяконскі, прыхільнік караля Станіслава Панятоўскага і Расіі; генерал Казімір Дзяконскі — удзельнік паўстанняў 1794 і 1830-1831 гг., маёр у арміі Юзэфа Панятоўскага, які ваяваў на баку Напалеона; кіраўнік паўстання 1863 г. у Горках Караль Дзяконскі; маршалак кобрынскай шляхты Альбін-Ян Дзяконскі; паэт Альбін-Міхал Дзяконскі (даследчыца робіць спробу прааналізаваць яго літаратурную спадчыну) і яшчэ шмат іншых асоб. Вольга Папко праводзіць свой аб'ект даследавання праз бурлівыя падзеі XX ст., Першую сусветную вайну, усталяванне польскай дзяржавы, 1939 г. і савецкая рэпрэсія, Другую сусветную вайну, знаходзячы нашчадкаў Дзяконскіх у нашыя дні, раскіданых па свеце ад Канады да Аргенціны. Даследчыцай складзены не толькі генеалагічныя дрэвы розных галін роду Дзяконскіх, але і іншых шляхецкіх сем'яў (прыкладам, Бяртольдзі, Тарасовічаў, Кернажыцкіх), якія мелі роднасныя сувязі з аб'ектам даследавання.

Другая тэма рэцэнзаванай манаграфіі — гэта гісторыя маёнткаў, якімі валодалі Дзяконскія на тэрыторыі сучаснай Берасцейшчыны, пераважна ў Пружанскім раёне. Тулічы, Пятровічы, Магілёўцы і іншыя мясціны, якія ў розныя часы належалі розным прадстаўнікам роду, не раз

сустракаюцца на старонках кнігі. Аўтар прыводзіць як апісанне знешняга і ўнутранага выгляду палацаў, так і люстрацыі, інвентары і іншыя гаспадарчыя дакументы гэтых шляхецкіх фальваркаў, якія з'яўляюцца важнымі крыніцамі па гісторыі земельных адносін у XIX-XX стст. На прыкладзе сучаснага стану сядзіб, В. Папко ўздымае проблему развіцця рэгіональнага турызму ў Беларусі.

Акрамя генеалогіі Дзяконскіх у манаграфіі вылучаюцца іншыя тэмы. Як ужо адзначалася, гісторыкам грунтоўна прааналізавана гаспадарчая дзейнасць шляхты і, увогуле, стан шляхецкага землеўладання ў разглядаемы час. Падрабязна апісаны быт шляхецкай сям'і на мяжы XIX-XX стагоддзяў на прыкладзе сям'і Казіміра Дзяконскага, уладальніка маёнтка Магілёўцы. Даследуючы гісторыю роду ў міжваенны Польшчы, аўтар разглядае земельныя рэформы, якія адбываліся ў маладой дзяржаве — асадніцтва, працэс парцэляцыі, закон 1925 г., на аснове якога памешчыкам забаранялася мець больш за адзін маёнтак. Дзяконскія, як, у прынцыпе, і многія памешчыкі, шукалі спосабы каб пазбегнуць парцэляцыі і захаваць свае ўладанні. Альбін Дзяконскі, напрыклад, стараўся выдаць свой маёнтак Каралін за ўзорную фермерскую гаспадарку. Шырока асветлены ў манаграфіі таксама судовыя разбіральніцтвы паміж прадстаўнікамі шляхецкіх родаў з-за фамільнай маёmacі.

Як бачна з манаграфіі, вялікая колькасць публікаций архіўных матэрыялаў па гісторыі шляхецтва ў польскай гісторыяграфіі стварае для беларускіх навукоўцаў шырокое поле для даследавання генеалогіі вядомых шляхецкіх родаў, якія ў мінулым жылі на беларускіх землях. Шмат матэрыялаў па гэтай тэме ўтрымліваюць таксама беларускія архівы. Прыкладам, чакае свайго даследавання гісторыя родаў Быхаўцаў і Слізняў, фамільныя архівы якіх захоўваюцца ў НГАБ у Гродне. Тому кніга В. Папко павінна прыцягнуць увагу гісторыкаў да такой малавівучанай тэмы, як геналогія шляхецтва. У шырокім жа навуковым значэнні манаграфію брэсцкай даследчыцы можна разглядзець як яшчэ адну цаглінку ў падмуркі вывучэння малавядомых аспектаў гісторыі мультыкультурнага заходнебеларускага рэгіёна, дзе на працягу многіх стагоддзяў жылі і дзейнічалі вядомыя асобы беларускай і польскай гісторыі.

Дзмітры Краснапеўцаў
(Гудзевічы — Гродна)

Аляксей Карпюк, *Развітанне з ілюзіямі. Эсе, апавяданні, дзённікі, Гародня* — Уроцлаў 2008, 407 с.

У 2008 г. з серыі „Гарадзенская бібліятэка” выйшла кніга Аляксея Карпюка *Развітанне з ілюзіямі*. У моўна выданне можна падзяліць на дзве часткі: першая — аўтабіографічная, другая — творчая, дзе размешчаны апавяданні і эсэ. Неабходнасць рэцэнзіі дадзенай кнігі выклікана багатымі крыніцазнаўчымі магчымасцямі тэкстаў пісьменніка і грамадскага дзеяча беларуска-польскага (беластоцка-гродзенскага) памежжа па канструяванню гісторыі XX ст. у названым рэгіёне. Аляксей Нічыпаравіч Карпюк (1920-1992) з’яўляецца прыкладам даследчыка (праз свае тэксты) і крыніцы (праз сваё жыццё зафіксаванае ў дзённіках і ўспамінах) складанага часу станаўлення і абароны беларускай нацыянальнай ідэі. Ён прайшоў эвалюцыю ад надзейнага і вернага прыхільніка камуністычнай ідэі, да шчырага і прынцыповага змагара з фальшывым аблічам савецкай сістэмы.

Прадмова да кнігі была напісана знакамітай беларускай паэткай Данутай Бічэль. І першымі яе радкамі былі слова падзякі А. Карпюку: „Удзячная яму за перажыванне ад тых падзеяў, якія, здавалася, былі пазбаўлены сэнсу, удзячная за дараванне мне маіх жаночых капрызаў, за тое, што быў тут, падымаў наш дух, спрабаваў змяніць наша шэрае жыццё, унесці ў яго крыху каляровасці, за тое, што абраў прафесію пісьменніка, а я абрала прызванне паэткі, — ён сваім выбарам надаў упэўненасці майму выбару (...)"». Менавіта гэтыя радкі паказваюць усю велічнасць і асаблівасць як пісьменніка, так і чалавека А. Карпюка. Наогул, паэтка цікава распавядае пра ўсе знакавыя і малавядомыя старонкі біяграфіі гродзенскага пісьменніка з жыццёвымі проблемамі і перыпетыямі. Больш увагі надае Данута Бічэль гродзенскаму перыяду жыцця Карпюка. Перш за ўсё — гэта праца на пасадзе старшыні Гродзенскага аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі. Менавіта яго змаганнямі сучасныя гродзенцы могуць наведаць дом-музей Максіма Багдановіча і Музей гісторыі рэлігіі (на вялікі жаль, ён зараз не ў лепшым стане). Доказам яго плённай працы на ніве беларушчыны сведчаць таксама слова сучаснікаў і сябру, такіх як Васіль Быкаў і Рыгор Барадулін.

„Мая Джамалунгма” — так называеца аўтабіографічны твор Аляксея Карпюка. Аўтар дастаткова падрабязна расказвае пра сваё дзяцінства ў вёсцы Страшава на Беласточчыне, пры гэтым ён канстатуе такі факт: „Успамінаючы дзяцінства, я сябе амаль не бачу сярод равеснікаў за гульнямі”. Гэта і не дзіўна, так як пісьменнік паходзіў з сялянскай сям'і, і цяжкая праца супрадавала яго ад самага нараджэння. Цікаўасць выклікаюць і звесткі А. Карпюка пра пачатак падпольнай дзейнасці на Беласточчыне, у якім ён прымаў непасрэдны ўдзел. Аўтар да-

статкова падрабязна піша пра настроі, якія панавалі на тэрыторыі Заходній Беларусі да прыходу Чырвонай Арміі. Шмат увагі надзяляеца ваеннаму перыяду жыцця і асабліва заключэнню ў канцлагеры Штутгоф, куды ён папаў разам са сваім братам. Аўтар распавядае пра ўмовы ўтрымання, пра першыя спробы ўцячы. Збегчы з лагера ён змог, але без свайго брата. Потым было вяртанне да сваіх і адпраўка на фронт. Знаходжанне ў канцлагеры яшчэ доўга адзывалася непрыемнасцямі па жыцці ў мірны час. Першыя пасляваенныя гады былі адзначаны працай загадчыка Сапоцкінскага аддзялення асветы і дырэктара Біскупіцкай сямігадовай школы пад Ваўкаўскам, дзе ён пачаў прафесійна займацца напісаннем сваіх твораў.

„Развітанне з ілюзіямі” з’яўляеца лагічным працягам аўтабіографіі пісьменніка. Па-свойму Карпюк характарызуе час, заўсёды зыходзіць з рэалій, з якімі сутыкнуўся з дзяцінства. Да ўз'яднання Заходній і Усходній Беларусі восенню 1939 г. аўтар шчыра верыць у „светлае будучае і шчаслівае жыццё”, якое нясе савецкая ўлада. Прыход Чырвонай Арміі карэнным вобразам змяняе светапогляд Карпюка. Убачыўшы рэальный стан рэчаў, пісьменнік сам пачынае разбіваць свае стэрэатыпы і ўяўленні. Даецца яму гэта з цяжкасцямі, але ж разум перамагае ідэалагічную хлусню.

Кніга ўтрымлівае таксама некалькі апавяданняў, што зручна для чытача, які малазнаёмы з творчасцю пісьменніка. Усе сюжэты апавяданняў і прататыпы герояў падказала Карпюку сама жыццё, што дадае большай вартасці і цікавасці яго творам. Проза Карпюка не проста для чытання. Яна патрабуе глыбокай, стараннай працы думкі, якая прыводзіць далёка не да самых светлых вынікаў. Эсэ і адказы пісьменніка на пытанні чытачоў можна прачытаць у раздзеле „Чацвёртае вымярэнне”. Менавіта тут аўтар спрабуе падзяліцца сваім пісьменніцкім досведам. Распавядае аб выпадковых у яго жыцці людзях, змог разглядзець у іх простых гісторыях нейкую „радзінку”, калі не аснову для новага твора.

„Першым літаратурным творам лічу запіскі ваеннага часу” — так напісаў Аляксей Карпюк, камандзір партызанскаага атрада імя Кастуся Каліноўскага Беластоцкага злучэння. Пад вокладкай кнігі размешчаны два дзённікі: баявы і франтавы. Першы, баявы, ахоплівае перыяд 3 мая па 18 чэрвеня 1944 г. Арыгінал дадзенага тэксту знаходзіцца ў Мінску ў Нацыянальным архіве ў асабовых справах партызанскаага атрада, які арганізоўваў А. Карпюк. Натуральная, што ва ўмовах акупацыі, падобныя тэксты пісаліся з зашыфраванай інфармацыяй і не дагаворанымі сказамі. У дадзеным выданні А. Карпюк уласнаручна парабіў зносікі і тлумачэнні. Баявы дзённік абавязкова цікавы гісторыкам і краязнаўцам, якія вывучаюць гісторыю партызанскаага руху і нямецкай акупацыі на Беласточчыне.

Франтавы дзённік Аляксей Карпюк пачаў весці з 19 лістапада 1944 г., а скончыў 20 жніўня 1945 г. Ён трапіў на фронт наводчыкам 76-мм гарматы, 765 стралковага палка, 150 Ідрыцкай дывізіі 3-й ударнай арміі 1-га Беларускага фронту. Дадзены тэкст дапаўняе некаторыя факты вайсковых падзеяў на тэрыторыі Польшчы і Нямеччыны ў апошнія месяцы вайны. Таксама з'яўляецца добрым дадаткам да рэканструкцый франтавой і тылавой штодзённасці.

Спадзяюся, выданне гэтай кнігі стане пачаткам вяртання Аляксея Карпюка на Алімп беларускай прозы, што пасадзейнічае больш глыбокаму знаёмству з творчасцю геніяльнага беларускага пісьменніка. З пункту гледжання біёграфаў і гісторыкаў беларускай культуры, нацыянальнага і антыкамуністычнага руху, выдадзеныя ў „Гарадзенскай бібліятэцы” тэксты з'яўляюцца добрымі арыенцірамі для грунтоўных даследаванняў жыцця і творчасці нязвыклай постаці ва ўмовах татальнага прэсавання і кантролю асобы. Таксама дадзеная кніга павінна паспрыяць рэалізацыі даўнейшай мары многіх гродзенцаў: прыйсціся па вуліцы Аляксея Нічыпаравіча Карпюка.

Павел Габрусевіч
(Масты — Гродна)